

Helander, Mika ja Nylund, Mats (toim.): *Palkka työstä – Ay-liike ja edunvalvonnan uudet muodot*. Helsinki: Into kustannus, 2012, 249 s.

Palkka työstä – Ay-liike ja edunvalvonnan uudet muodot on kiinnostavaa lukemista eri alojen kirjoittajilta. Menetelmien, aineistojen ja aiheiden osalta kirja on hyvin moniulotteinen. Kirja on jaettu kolmeen osaan, joista ensimmäinen käsittelee ay-liikkeen murrosta, toinen politiikkaa ja viimeinen osa mobilisaatiota ja järjestöllistä voimaa. Artikkeleista Rolle Alhon artikkeli on julkaistu aiemmin *Työelämän tutkimus* -lehdessä. Yksi kirjan ansioista on, että kirjoittajat ovat sekä edistyneitä tieteen harrastajia että nuoria tutkijoita. Kirjassa pääsevät esiin myös akateemisen piirin ulkopuolelta tulevien tutkimukset, joten voidaan sanoa, että osa tulevan sukupolven työelämän tutkijoista esittäytyy tässä kirjassa.

Kuten kirjan johdannossa kerrotaan, teoksessa on sekä historiallisia että nykyhetken näkökulmia. Kirjaa kuvaillaan kirjan johdatukseksi ay-liikkeen tutkimukseen. Artikkelit esittelevät kyllä hyvin monimuotoisesti ammattiyhdistysliikettä – työtaistelumenetelmät, poliittinen vaikuttaminen ja ammattiliittojen fuusiot ovat keskeisiä teemoja. Johdatuksena aiheeseen olisi voinut kaivata vielä teoreettista viitekehystä ay-liikkeestä. Tämä ei ole sinänsä suuri puute, koska teorioita löytyy niitä kaipaaville muualtakin. Kuitenkin kun teos sisältää sekä artikkeleita, joissa ammattiyhdistysliike on dialogissa eri työnantajajärjestöjen kanssa, että artikkeleita, joissa käsitellään ammattiliiton ja työnantajan vastakkainasettelua työtaistelussa, olisi ollut aiheellista kirjoittaa myös siitä, miten ay-liikkeen strategioita ja toimintaa pitää tulkita.

Alaotsikon toinen osa ”edunvalvonnan uudet muodot” lupaa enemmän kuin antaa. Osittain tämä johtuu muutama artikkelin historiallisesta näkökulmasta. Sanapari ”uudet muodot” kuitenkin antaa ymmärtää, että teoksessa olisi esitellä olennaisesti uusia edunvalvonnan muotoja. Teoksen tarkoitus on tietenkin tarkastella ”edunvalvonnan strategioita, toimintaa ja vaikutusvaltaa erityisesti globaalin aikakauden Suomessa” (s. 8). Nämä eivät silti välttämättä edusta uusia muotoja. Suomessa on jo melko pitkään (suunnilleen 90-luvulta lähtien) ollut vallalla pyrkimys tulopoliittisista kokonaisratkaisuisista alakohtaiseen tai paikalliseen sopimiseen. Myös kansainvälisen kilpailukykyyn säilyttäminen on ollut agendalla vähintään Suomen euroajan alusta lähtien. Nämä kriittiset huomautukset eivät silti vähennä teoksen merkitystä kokonaisarviointia ajatellen. Moneen kirjan artikkeliin liittyy enemmän tai vähemmän globaalien talouden vaikutus Suomeen, ja teos kartoittaaakin osuvasti erilaisia reaktioita tähän tilanteeseen.

Murros

Kirjan aloittaa osa ”Murros”, jossa on kolme artikkelia. Näistä ensimmäinen on Harri Melinin kirjoitus eri ammattiliittojen fuusioista, jotka ovat seurausta perinteisten toimialojen rajojen hämärtymisestä, minkä takia ammattiliitotkin ovat ryhtyneet entistä tiiviimpään yhteistyöhön. Melinin kirjoitus pohjautuu hänen omiin selvitystöihinsä ammatti-

liittouusioista, joiden pohjalta hän analysoi fuusioprosessin alkuun saattaneita tekijöitä sekä prosessin ongelmia ja hyötyjä. Nimenomaan arvo- tai tuotantoketjuja ajatellen liittouusiot ovat melko usein järkevä tapa uudistaa liittojen toimintaa. Kansainväliset tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, etteivät fuusiot aina yhdene ratkaisemaan kaikkia ongelmia: vaikka eri liittojen yhdistämisestä saavutettaisiinkin mittakaavahyötyjä, saattaa olla, ettei jäsenistölle pysty muodostamaan yhtenäistä identiteettiä. Joka tapauksessa tällaisen prosessin kartoittaminen on tärkeää.

Mats Nylund kirjoittaa artikkelissaan siitä prosessista, miten sairaanhoitajat ovat saaneet äänen itseään koskevissa julkisissa keskusteluissa. Aineistona on ollut työehtoihin sekä työehtoriitoihin liittyviä päivälehtiartikkeleita vuodesta 1950 aina vuoden 2007 sairaanhoitajakiistaan asti. Tämä on varsin kiinnostava artikkeli, sillä Nylundin historiallinen katsaus osoittaa, että vuoden 2007 työtaistelumenetelmällä oli esimerkki menneisyydessä. Tämän lisäksi artikkeli näyttää uutisanalyysin avulla hyvin sen, miten sairaanhoitajan ammatin kuva julkisuudessa on muuttunut.

Antton Lounasheimon kirjoitus on myös merkittävä, koska se pyrkii sovittamaan Calmforsin–Driffilin hypoteesin Suomen työehtosopimusmalliin ja -historiaan. Hypoteesin mukaan sektorikohtaisten työehtosopimusten palkankorotukset ovat korkeampia kuin yrityskohtaisten sopimusten tai tupo-sopimusten. Lounasheimo osoittaa hypoteesin paikkansapitävyyden Suomessaakin. Paikallista eli yrityskohtaista sopimista ei artikkeliin kuitenkaan ole otettu mukaan – todennäköisesti siksi, ettei Suomesta löydy tarvittavaa aineistoa liittokohtaisten työehtosopimusten ollessa lähes poikkeuksetta alin taso. Regressioanalyysi ei näytä minkäänlaista tilastollisesti relevanttia yhteyttä kilpailukykyindikaattoriin, mikä on ehkä odottamatonta. Tämä tulos yhdistettynä entistä keskittyneempiin (ja siten pienempiin) palkkatarkkaisuihin olisi ollut mainio lähtökohta keskusteluun työnantajien kannalta mieluisesta työehtosopimuspolitiikasta, eli käytännössä yrityskohtaisista ratkaisuista. Samoja regressioanalyseja olisi voitu tulkita myös vertailevassa perspektiivissä, sillä monet institutionaaliset piirteet jäävät nyt analyysin ulkopuolelle. Tämän artikkelin perusteella ammattiliittojen keskusliitot voivat kuitenkin olla melko tyytyväisiä nykyiseen kilpailukykykeskusteluun.

Politiikka

Kirjan toinen osa on nimeltään ”Politiikka”. Sen ensimmäinen artikkeli käsittelee uuden yt-lain valmistelusta. Siinä Maria Svanström analysoi eri osapuolten kantoja uudesta laista ja luo näin mielenkiintoisen katsauksen poliittiseen keskusteluun. Paitsi lainvalmisteluprosessista, opimme paljon myös eri osapuolten kannoista ja tavoitteista. Artikkelit käsittelee tietyllä tavalla monta normatiivista aspektia yt-lakia koskevasta keskustelusta. Tämä deliberatiivinen prosessi onkin Svanströmin keskeinen aihe. Artikkelit esittelee hyvin selvästi eri näkökulmia sekä Suomen talouden että työnteekijöiden asemasta. Kokonaisuudessaan kirjoitus on hyvin mielenkiintoinen, vaikka teoreettinen osuus jääkin melko

ohueksi. Tämä on vain ymmärrettävä seuraus siitä, että vallittu teoreettinen kehys vaatii paljon laajemman esityksen (Mouffe, Habermas ja Giddens).

Milja Saaren kirjoitus työmarkkinaosapuolten asiattuntijoiden sukupuolijakaumasta vahvistaa yleistä käsitystä siitä, että Suomessa monissa asiattuntijaorganisaatioissa on vielä miespainotteinen edustus. Politiikkia varten on tehty laaja pohjatyö, sillä suuri määrä asiattuntijalausuntoja on koottu tilasto-ohjelmaan. Artikkelista ilmenee, ettei ns. pariteetti toteudu aineistossa, sillä 65 % kaikista lausunnoista on miesten antamia. Myös työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen välillä on eroja – jälkimmäiset onnistuvat hieman paremmin toteuttamaan pariteettia. Tämä artikkeli on kirjan toinen lainvalmisteluun liittyvä poliittikkaa käsittelevä kirjoitus, mutta toisin kuin Svanströmin artikkelista, tästä on hieman vaikea hahmottaa edunvalvonnan uusia muotoja. Tietenkin artikkelin tärkein anti on juuri se, ettei eduskunnan asiattuntijakonsultaatioissa ole sukupuolipariteettia, eikä naisten ääni näin ollen ole siellä tarpeeksi edustettuna.

Ilkka Levän artikkeli lääkäreiden työajasta EU:n työaika-direktiivin valossa on ehkä kirjan haastavin. Tämä johtuu artikkelin teoreettisesta kehuksesta, jossa esiintyvät Deleuze, Guattari ja jopa Nietzsche. Artikkelin luettavuutta hankaloittavat varsin monet lainaukset, joiden tarkoitus ei aina täysin aukea lukijalle. Tästä huolimatta artikkeli käsittelee tärkeää asiaa: työaikadirektiiviä, työajan määrittelyä sekä lääkäreiden työkuvausta näiden valossa. Tämä oli em. direktiivin soveltamisen kannalta hyvin tärkeä kysymys muun muassa uusissa VES-neuvotteluissa. Levä käsittelee sekä vanhan direktiivin soveltumista että EU:ssa käynnissä olevia uusia neuvotteluyrityksiä, joissa suomalaisilla osapuolillakin on ollut paljon sanottavaa. Tällä hetkellä neuvottelut ovat edelle kesken, mikä osoittaa, että työaikakysymykset ovat paitsi tärkeitä, myös varsin vaikeita. Ydinongelma, ainakin Levän mukaan (nojat Jussi Vähämäen tutkimukseen), on työn ”epämääräistyminen”. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, ettei aina ole helppoa määritellä työajan ja vapaa-ajan välistä rajaa. Myös suhde työn ja työn tekijän välillä on monimutkaistunut. Levä osoittaa lääkäreillä käyneen näin, mutta on helppo ajatella monta muutakin ammattiryhmää, joilla tämä pitää paikkansa. Kuten sanottu, artikkelin filosofista kehystä on vaikeaa sisäistää tässä yhteydessä, mutta muuten artikkeli on mielenkiintoinen ja sopii hyvin Svanströmin yt-lakia käsittelevän artikkelin yhteyteen.

Mobilisaatio ja järjestöllinen voima.

Kirjan viimeinen osa on nimeltään ”Mobilisaatio ja järjestöllinen voima”. Sen aloittaa Jyrki Helinin artikkeli, joka käsittelee luottamusmiesverkostojen kattavuutta ja sitä, mitä luottamusmiehen läsnäolo työntekijöille merkitsee. Hän käyttää kirjoituksessaan SAK:n järjestötutkimuksia vuodesta 1984 vuoteen 2005. Näissä tutkimuksissa on kartoitettu hyvin monenlaisia asioita, ja tutkimusten avulla Helin näyttää hyvin sen, mikä on ammattiliittojen jäsenten näkemys esimerkiksi paikallisesta sopimisesta tai liittoon kuulumisen syistä. Helin käyttää muun muassa Helsingin bussilakkoa

esimerkinä siitä, miten Suomessa ammattiliitot ja luottamusmiesverkostot reagoivat eri tavoin tapahtumiin, ja miten sekä eri liittojen kesken että niiden sisällä voi olla jännitteitä. Helinin tärkein huomio – ja samalla avoimeksi jätetty kysymys – on kirjoituksen lopussa: Suomen ay-liike ja siihen kuuluva luottamusmiesverkosto ovat kansallisia perinteitä, mutta miten saada uudet tulokkaat mukaan tähän perinteeseen? Helinin artikkelia seuraava, saman aiheen parissa jatkava Rolle Alhon artikkeli osoittaa, ettei kysymykseen ole aivan yksinkertaista vastata.

Alhon artikkeli on julkaistu aiemmin *Työelämän tutkimus* -lehdessä 1/2012 ja on arvokas lisäys kirjaan. Alho vertaa Rakennusliiton ja PAMin maahanmuuttostrategioita toisiinsa ja monimetelmällisen analyysin avulla hän osoittaa, että molemmille liitoille solidaarisuus on yhä edelleen kansallisesti rajattu käsite. Tästä syystä liittojen ratkaistavaksi jäävä avainkysymys onkin ”keitä me olemme?” Molemmilla aloilla globalisaation vaikutukset näkyvät eri tavoin – rakennusfirmat palkkaavat alihankkijoita ulkomailta, palvelualalla moni maahanmuuttaja pääsee ensimmäiseen työpaikkaansa Suomessa. Koska Alho käyttää tukeanaan sekä haastatteluja että liittojen kirjoituksia, hän pääsee hyvin liittojen maahanmuuttajastrategioiden ytimeen, sekä käytännön että politiikan tasolla. Rakennusliiton osalta tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vaikka liitto käyttää saartoa edunvalvontakeinona, tämä voi myös sulkea ulkomaiset työntekijät pois liiton jäsenistöstä, koska ulkomailta tulevilla työntekijöillä ei ole aina tarvittavaa ymmärrystä tämänkaltaisista keinoista. Lisäksi Alho toteaa, että Rakennusliitolla on lieviä vaikeuksia avautua Suomen ulkopuolelta tuleville työntekijöille, koska heidät nähdään alalla jossain määrin uhkana. Palvelualalla on havaittavissa vähän samanlainen ilmiö: PAM vastustaa työperäistä maahanmuuttoa niin kauan kuin Suomessa poljetaan maahanmuuttajien työoikeuksia ja -ehtoja. Toisin kuin Rakennusliitolla, PAMilla ei ole ollut erityistä maahanmuuttajastrategiaa. PAM panostaa työntekijöiden koulutukseen, josta maahanmuuttajatkin hyötyvät; Rakennusliitto puolestaan panostaa työehtojen kontrolliin. Alho päättää kirjoituksensa toteamalla, että maahanmuutto on ammattiliitoille vaikea asia, johon pitää jotenkin löytää ratkaisu.

Inari Juntumaa artikkeli vertaa eri aineistojen tuloksia ammattiliittojen jäsenten arvoista. Artikkeli on siinä mielessä hyvin mielenkiintoinen, että Juntumaa vertaa toisiinsa European Social Survey -aineistoa ja Pyhtään kirkonkylän pitkittäisaineistoa. Pyhtää edusti 1970-luvulla artikkelin mukaan Suomen keskiarvoa monilla mittareilla mitattuna. Juntumaa painottaa, etteivät aineistot ole suoraan vertailukelpoisia keskenään, sillä ne ovat eri tavoin kerättyjä. Tässä valossa on kuitenkin kiinnostavaa havaita, kuinka samankaltaisia ammattiliittojen jäsenten arvojärjestykset aineistoissa ovat. Tutkimukset osoittavat eräiden arvojen olevan tilastollisesti positiivisessa yhteydessä ammattiliittojäsenyyteen, toisten taas negatiivisessa yhteydessä. Esimerkkeinä mainittakoon positiivisessa yhteydessä oleva universalismi sekä (heikossa) negatiivisessa suhteessa oleva valta-arvo. Artikkelin lopussa Juntumaa kirjoittaa, että analyysin perusteella ay-liikkeen arvot näyttävät tukevan myös ylikansallista toimintaa.

Myös Mika Helanderin artikkelissa pohditaan ay-liikkeen suhdetta globalisaatioon. Kuten Alhon artikkelissa, tässäkin käytetään eri aineistojen triangulaatiota. Aineistona on Helanderin tekemä sähköinen kysely ammattiliittojen liittovaltuustojen jäsenille sekä *Utispäivä Demarin* artikkeliaineisto vuosilta 2005–2010. Näiden lisäksi Helander on kerännyt tietoa aiheesta lukuisin keskusteluihin eri henkilöiden kanssa sekä osallistumalla seminaareihin. Tutkimuksen tavoite on Helanderin sanoin ”muodostaa valistunut johtopäätös ay-liikkeen organisatorisesta voimasta globalisaatioissa sellaisen aineiston pohjalta, joka kuvaa ay-liikkeen aktivistien näkökantoja”. Tällaisella melko kattavalla aineistolla on hyvinkin mahdollista tutkia ns. ”valistunutta eliittiä”. Ei ole kuitenkaan täysin selvää, miten *Utispäivä Demarin* aineistoa on käytetty, sillä Helanderilla on vain muutama viittaus sen artikkeleihin. Mielenkiintoista on, että Helander pohjaa tutkimuksensa osittain Snellmanin edustuksellisen demokratian ideaan, mikä ei ehkä enää nykyään ole kovin yleinen teoreettisen viitekehysten lähde. Valistuneen eliitin tiedonsaannin lähteet ovat tässä mallissa tärkeitä, ja Helander osoittaa, että ay-liikkeen eliitti, jolla tässä tarkoitetaan lähinnä liittovaltuutettuja, käy hankkimassa sivistystä ulkomailta vähemmän kuin perinteisesti on tehty ja ajateltu. Poikkeuksena ovat akavalaiset. Tästä huolimatta ammattiliiton liittovaltuuston jäsenillä on ilmeisesti melko hyvät tiedot sekä edustamistaan aloista että globalisaation vaikutuksesta niihin. Toinen tärkeä tiedonsaannin lähde on kansa – siis Helanderin sanoin tieto työntekijöiden ”tavoista, oloista ja tarpeista” – ja tässä ay-liike pärjää hyvin, sillä monet edustajat tulevat niin sanotusti kentältä ja siten tuntevat työelämää hyvin. Helander väittää, että vaikka ay-liikkeen eliitin tieto asioista on hyvä, heidän pelistrategiansa ei sovellu enää kovin hyvin

nykymaailmaan – uusi, aiempaa aktiivisemmän strategian luominen lienee ajankohtaista. Ay-liike on tällä hetkellä monimutkaisessa tupon jälkeisessä tilanteessa ja on katsottava, mihin suuntaan uusi politisoituminen kulkee. Artikkelin on hyvin ajankohtainen, koska edelleen näyttää siltä, ettei esimerkiksi keskusliitoille ole täysin selvää, pitäisikö niiden tehdä tiivistä yhteistyötä työnantajaliittojen kanssa, vai pitäisikö tällaisten yritysten kanssa olla entistä kriittisempi.

Yleisesti ottaen kirja on monine lähestymistapoineen hyvin mielenkiintoinen katsaus ay-liikkeen tutkimukseen. Kuten jo todettu, kaikki artikkelit eivät liity suoraan edunvalvontaan tai globalisaatioon, mutta nämäkin artikkelit selventävät toisaalta hyvin sitä, mitä ay-liikkeen edustajat tekevät. Tilanne on nykyään täysin erilainen kuin ennen, jolloin paikallinen ammattiliitto taisteli paikallisen yrityksen kanssa – nykyään ay-liikkeen voima näkyy muun muassa siinä, miten sen edustajat yrittävät vaikuttaa sekä kansallisiin lainvalmisteluihin että EU-direktiivien soveltamiseen Suomen oloihin. Kirja tuo esiin erittäin hyvin sen, miten paljon aiempaa riippuvaisempi ay-liike on siitä, että sillä on ammattilaisia (tai ainakin puoliammattilaisia) ajamassa jäsenten etuja niin neuvotteluissa kuin julkisissa keskusteluissa. Perinteiset vaikuttamisen keinot, kuten lakko, ovat jonkin verran menettäneet tehoaan, minkä seikan Helanderin artikkeli osoittaa selkeästi. Kirjalta olisi voinut toivoa, että erityisesti osioiden ”Politiikka” sekä ”Mobilisaatio ja järjestöllinen voima” kirjoittajat olisivat vielä käyneet kirjan sivuilla kokoavaa keskustelua artikkeleidensa tuloksista. Näin monitieteisyyden tavoite olisi nykyistä paremmin täyttynyt ja lukija olisi saanut kirjasta vielä paremman pohjan tuleville keskusteluille.

PAUL JONKER-HOFFRÉN